

شهر پاسارگاد در ۷۰ کیلومتری شمال پارسه (تخت جمشید)، در جاده آسفالت شیراز - آباءه، در فاصله سه کیلومتری جاده قرار دارد. دشتی که پاسارگاد در آن واقع شده، «دشت مرغاب» نامیده می شود و با مساحتی حدود ۱۵×۲۰ کیلومتر، ۱۲۰۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. رود پلوار که در ایران باستان مدوس نامیده می شد، این دشت را سیراب می کند.

پیش از این که شهر پاسارگاد در دشت مرغاب ساخته شود، این دشت از سابقه تمدنی سه هزار ساله برخوردار بود. برخی از مورخان ذکر کرده اند که کورش بزرگ با شکست آستیاگس (آستیاک) در سال ۵۵۰ پیش از میلاد، امپراتوری ماد را سرنگون کرد. او در میدان جنگی که بر مادها پیروز شد، محلی را برای اقامت خود به عنوان پایتخت برگزید. این محل همین دشت مرغاب است.

نام گذاری پاسارگاد: در مورد واژه پاسارگاد نظریات گوناگونی ابراز شده است: نخستین کسی که در این زمینه اظهار نظر کرده، هردوت است که از پاسارگادی به عنوان مهم ترین طایفه و عشیره پارسیان نام برده و هخامنشیان را برخاسته از این طایفه میدانند. کنت کورس این واژه را به صورت پارسه گد آورده است. وجود این واژه در پارسی باستان مورد تردید است و پاسارگاد را محل استقرار پارسیان، زیستگاه پارسیان، تختگاه پارسه و دژپارسیان معنی کرده اند.

هالک براساس گیل نبشه های تخت جمشید معتقد است که صورت ایلامی واژه پاسارگاد، بترکت بوده است.

آثار باستانی پاسارگاد: مجموعه آثار پاسارگاد در محوطه ای به پهنای دو و درازی سه کیلومتر گسترده است. همین

گسترده‌گی موجب شده که «هنری فرانکفورت» اظهار نماید پاسارگاد مکان استقرار یک فرمانروای کوچ نشین بود.

این آثار از شمال به جنوب به پنج گروه زیر تقسیم می شوند:

۱. صفا ایوان مسقف عظیم تل تخت یا تخت مادر سلیمان و باروی (دیوار) خارجی آن.

۲. محوطه مقدس در شمال غرب آن.

۳. ساختمان زندان.

۴. مجموعه کاخها شامل محوطه چهار باغ با آب گذرها، حوضچه های سنگی و کاخ های پذیرایی یا بارعام، کاخ اختصاصی

کوروش بزرگ یا کاخ مسکونی، کوشک های الف و ب ، درگاه و پل .

۵. آرامگاه کوروش بزرگ در فاصله ۱/۵ کیلومتری کاخ ها .

آثار باستانی پاسارگاد از لحاظ تاریخی به دو دوره ویژه را بررسی می کنیم:

۱- **آثار پیش از تاریخ و پیش از دوره هخامنشی:** ضمن کاوش های باستان شناسی در شمال آرامگاه کوروش بزرگ،

در صدفه سنگی مشهور به تخت سلیمان ، چند تکه سفال نقش دار و قسمتی از یک مجسمه سنگی از دوره ایلامی کشف شد .

۲- **آثار دوره هخامنشی:** این آثار در برگیرنده ی کاخ پذیرایی کوروش بزرگ ، کاخ اختصاصی کوروش بزرگ ، کاخ شرقی با

نقش برجسته انسان بال دار، صدفه سنگی معروف به تخت مادر سلیمان (تل تخت) ، آب نماهای کاخ شاهی ، حوضچه های

سنگی ، ویرانه برج سنگی ، بنای موسوم به زندان ، دژ پاسارگاد ، آتشکده پاسارگاد و آرامگاه کوروش بزرگ .

آرامگاه کوروش بزرگ: آرامگاه کوروش بزرگ مهم ترین اثر مجموعه ی پاسارگاد که در دوره ای به **مشهد مادر سلیمان**

مشهور بود، از سال ۱۲۰۰ به بعد به عنوان آرامگاه کوروش بزرگ شناسایی شد. بنای آرامگاه میان باغ های سلطنتی قرار

داشت و از سنگ های عظیم که درازای بعضی از آنها به هفت متر می رسد ، ساخته شده است. تخته سنگ های آرامگاه با

بست های فلزی به هم پیوسته بود. این بست ها بعدها سرقت شد ، هر چند بیشتر این آسیب ها بعدها ترمیم شد، اما جای

خالی برخی از آنها به صورت حفره هایی در دل سنگ باقی مانده است .

بنای آرامگاه از دو قسمت تشکیل شده است: یکی سکویی شش پله است که قاعده آن به شکل مربع مستطیل به وسعت ۱۶۵

متر مربع است و دیگری اتاقی کوچک به وسعت ۵/۷ متر مربع با سقف شیب دار است که ضخامت دیوارهایش به ۱/۵ متر می

رسد. در ورودی آرامگاه با پهنای ۷۵ سانتی متر در سمت شمال غربی بنا قرار دارد .

پس از کشته شدن کوروش بزرگ در جنگ با سکاها ، جسد او را به پاسارگاد آوردند و روی تخت زرینی نهادند و اشیای

سلطنتی و جنگی او را در کنارش گذاشتند. این آرامگاه در حمله ی اسکندر مقدونی تاراج شد .

آرامگاه کورش بزرگ در تمام دوره هخامنشی مقدس به شمار می آمد. این تقدس در دوران اسلامی نیز به قوت خود باقی ماند

کاخ دروازه: کاخ دروازه به وسعت ۷۲۶ متر مربع در جنوب شرقی جلگه پاسارگاد واقع است. این بنا دارای تالاری به وسعت ۵۸۶ مترمربع است که سقف آن را هشت ستون به ارتفاع تقریبی ۱۶ متر نگاه می داشت. زیر ستون ها به ابعاد ۲×۲ متر و به شکل مکعب دو پله ای و از سنگ سیاه ساخته شده که به علت تخریب ، امروزه در پوششی از کاهگل حفاظت می شوند. وجود این زیر ستون های بزرگ نشان دهنده ی عظمت ستون های کاخی است که هیچ اثری از آن باقی نمانده است .

این تالار دارای دو درگاه اصلی در سمت شمال غربی و جنوب شرقی و دو درگاه فرعی در سمت شمال شرقی و جنوب غربی بود. ارتفاع این درگاه ها ۹ متر بود و امروزه تنها یکی از جرزهای درگاه شمال شرقی آن برجای مانده است. بر این جرز نقش انسانی با چهار بال در حال نیایش حجاری شده است. این نقش تا سال ۱۸۶۴ میلادی دارای کتیبه ای سه زبانه با مضمون من، کوروش شاه هخامنشی بود. این کتیبه در سال های بعد از بین رفت. این کاخ شباهت بسیار با کاخ دروازه ملت ها در تخت جمشید دارد.

کاخ اختصاصی: این کاخ در ۱۳۰۰ متری شمال غربی آرامگاه کورش بزرگ واقع است، و ۳۱۹۱ متر مربع وسعت دارد. طرح و جزئیات معماری کاخ آنرا به عنوان یک بنای اختصاصی معرفی میکنند. بخشهای مختلف این کاخ عبارت است از: یک تالار

مرکزی و دو ایوان در غرب و شرق و دو محوطه ی باز در شمال و جنوب. تالار مرکزی دارای ۳۰ ستون در ۵ ردیف شش تایی بود و زیرستونهای آن به صورت مکعب دو پله ای از سنگ سیاه و سفید تشکیل شده بود. ده جرز دیوار اطاق و ایوان، پایه ی ساختمان که از سنگ و آجر سازند آجری مکعب شکل نیز در دو سمت تالار وجود داشت. ایوان جنوب شرقی کاخ یا ایوان تخت، دارای دو ردیف بیست تایی ستون بود. درست در مرکز این ایوان و رو به باغ، جایگاه تخت سنگی مشخص شده است که احتمالاً محل استقرار شاه بود. در انتهای جنوب غربی این ایوان تنها جرز سنگی برجای مانده از این کاخ دیده میشود که کتیبه ای میخی به زبان پارسی باستان، ایلامی و بابلی بر آن نقش شده که ترجمه آن چنین است: منم کورش، شاه هخامنشی. درگاه اصلی دیگر، تالار را به ایوان شمال غربی پیوند می دهد. این درگاه دارای نقشی از پادشاه و مستخدم چتردار یا مگس پران همراه اوست که به بسیاری از نقوش تخت جمشید شباهت دارد .

کاخ بارعام : این کاخ در جایی بنا شده که با کاخ های خصوصی فاصله داشته باشد. وسعت کاخ ۲۴۷۲ متر مربع و در محور

شمال غربی، جنوب شرقی ساخته شده است. کاخ از چند بخش تشکیل شده است: یک تالار وسیع هشت ستونی به وسعت ۷۰۵ متر مربع که در مرکز قرار دارد و از کف سازی آن تنها بخش کوچکی بر جای مانده است. ارتفاع این تالار از سقف ایوان های اطراف آن بیشتر بود و در دیوارهای بالایی آن روزنه هایی برای تابیدن نور به داخل تعبیه شده بود. از هشت ستون این تالار، یک ستون هنوز پابرجاست. ارتفاع کنونی این ستون ۱۳/۱۰ متر است. تالار مرکزی از طریق چهار درگاه به چهار ایوان ارتباط می یابد. درگاه و ستون های ایوان ها از سنگ سیاه بود. درگاه شمال غربی که راه ورودی بازدیدکنندگان است، با نقش پای انسان و عقاب به یک ایوان ۱۶ ستونی ارتباط دارد. درگاه شمال شرقی نیز به بزرگ ترین ایوان کاخ که ۴۸ ستون داشت، مرتبط بود.

درگاه جنوب شرقی که در برابر ورودی کنونی قرار دارد، با نقش انسان و ماهی و گاو به یک ایوان ۱۶ ستونی راه می یابد. در ایوان تنها یک جرز برجای مانده که یکی از کهن ترین کتیبه های خط میخی بر آن حک شده است. این کتیبه به سه زبان پارسی باستان ایلامی و بابلی نوشته شده و متن آن چنین است: آدم کورُش خشایثی یه هخامنشی یه یعنی: منم کورش شاه هخامنشی.

برج سنگی معروف به زندان سلیمان : یکی از آثار بسیار زیبا که به اوایل دوره هخامنشیان تعلق دارد، بنای چهارگوش برج ماندی است که در دوران اسلامی به « زندان سلیمان » شهرت یافت. اکنون تنها یک دیواره از این بنا باقی مانده است. هر چند برخی این بنا را آتشفشان می شمارند، اما به احتمال زیاد این بنا مقبره کمبوجیه ، پسر و جانشین کوروش است . ارتفاع برج ، نزدیک به ۱۴ و قاعده آن ۷/۲۸×۷/۲۳ متر است که بر سکویی سه پله ای قرار داشت. این برج شبیه « کعبه زرتشت » در نقش رستم است .

دیوارهای این برج از سنگ سفید مرمی ساخته شده که برای تزئین تعداد زیادی حفره کوچک مستطیل شکل در ردیف های منظم و ۱۰ حفره ی پنجره مانند به نام پنجره کور در اطراف آن کار شده است. این پنجره ها با سنگ سیاه قاب شده است .

استحکامات تل تخت یا تخت مادر سلیمان :

تل تخت که در فاصله ی ۲۳۰۰ متری آرامگاه کورش بزرگ قرار گرفته حدود دو هکتار وسعت دارد و در اصل روی تپه ای بنا شده تا بر همه ی دشت مسلط باشد. ارتفاع تل تخت از کف دشت ، ۵۰ متر است. پس از صاف کردن تپه ، بخشی را هم به طور مصنوعی به صورت یک محوطه سنگی بر آن افزوده اند که در نتیجه فرم سکویی با ضلع های زیاد را پیدا کرده است.

آثار دوره نخست از زمان کورش بزرگ: این آثار شامل صدفه عظیم سنگی است که در سمت غرب و شمال غربی تپه از چند قسمت تشکیل شده است. دیواره بیرونی که از بیست ردیف سنگ آهکی عظیم بنا شده ، نمای تل تخت را تشکیل می دهد. اطراف این سنگ ها به شکل زیبایی تراش خورده و وسط آنها برجسته است. دیواره درونی پشت دیواره بیرونی قرار دارد و از لاشه سنگ های مسی رنگ تشکیل شده و بدون ملات ، به گونه ای ماهرانه در هم قفل شده اند تا دیواره بیرونی و کف سازی بنا را حفاظت کنند. هسته ی بنا که سطح درونی تپه و قسمت مرکزی آن را تشکیل می دهد، جای ساختمان های روی تپه بود و همه از خشت و لاشه ساخته شده است. برای ورود به صدفه سنگی دو راه پله در بخش شمال شرقی تعبیه شده بود. که بخشهایی از آن باقی است. این بخش در مجموعه پاسارگاد، مرتفع ترین عمارت و به صورت قلعه ای مشرف بر دشت بود.

آثار دوره دوم مربوط به داریوش بزرگ: این آثار که مربوط به سال های ۵۰۰ تا ۲۸۰ پیش از میلاد یعنی از زمان سلطنت داریوش شاه هخامنشی تا آخر سلطنت سلوکوس اول است ، شامل دژی محکم است که با دیوارهای آجری و خشتی بر روی محوطه بنا شده و تغییراتی در مجموعه ی بالای صدفه به وجود آورده اند .

آثار دوره سوم: آثار این دوره که بین سال های ۲۸۰ تا ۱۸۰ پیش از میلاد یعنی از زمان سلطنت آنتیوخوس اول تا آنتیوخوس چهارم ایجاد شده ، همراه با تغییراتی در اتاق ها و راهروها است. این متعلقات در یک دوره طولانی به دست فراموشی سپرده شد و بدون استفاده ماند.

آثار دوره چهارم: که به سده های آغازین اسلامی تعلق دارد نشان می دهد این بخش دوباره مورد استفاده قرار گرفته و سپس مجدداً متروک مانده است .